

interjú

Marik Sándor

Az irodalmi múlt is kínál újdonságokat

Interjú a Széchenyi-díjjal kitüntetett Margócsy Istvánnal

A Magyar Köztársaság elnöke – a miniszterelnök előterjesztésére – nemzeti ünnepünk, március 15-e, az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc kezdetének, a modern parlamentáris Magyarország megszületésének napja alkalmából a Széchenyi-díjat adományozta Margócsy István József Attila-díjas irodalomtörténésznek, kritikusnak, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara tanszékvezető egyetemi docensének a XIX. századi magyar irodalom történetét új megvilágításba helyező alapvető kutatásaiért, a műfajt megújító irodalombíráói munkásságáért, valamint jelentős tanári tevékenységéért. Így fogalmaz a hivatalos közlemény a Parlamentben tartott kitüntetési ünnepségről. A hatvanadik életévét idén betöltő nyíregyházi születésű tanártól interjút kértünk a Szemle számára.

– Mielőtt a munkájáról beszélnék, és véleményét kérném az irodalomhoz köthető történekekről, kérem, nosztalgiázzunk néhány percet. Mikorra tudott ön kilépni édesapja „árnyékából”, aki szintén ismert irodalmár, a nyíregyházi főiskola sokat publikáló tanszékvezetője, majd 1972–80 között főigazgatója volt?

– Aránylag hamar. Kétségtelen, az egyetemen állandóan szóba került, kinek a fia vagyok, hiszen tanárain jó része apám korosztályához tartozott, s tudták, hogy ő az újonnan alakult nyíregyházi főiskolán tanszéket kapott. Én egyetemi tanulmányaim megkezdése előtt egy évig katonai szolgálatot töltöttem, a tanulás után gyakornokként benn maradtam az egyetemen, s viszonylag fiatalon, huszonhat évesen doktoráltam. Nem sokkal később a *Mozgó Világ* című folyóirathoz kerültem, ahol elég sok irodalmi kritikát írtam, s mivel apám a fiatal irodalomról nemigen írt, már ez is bizonyos önálló ismertséget adott. Az irodalomtörténészi szakmában harminc éve publikálok tanulmányokat, de ilyen munkám erősen különbözött édesapám kedvelt témáitól: eleinte a 18. század végének magyar irodalmáról írtam történeti, esztétika-, kritikátörténeti cikkeket, tehát olyan témákról, amelyekkel apám részletesebben nem foglalkozott. Így aztán azok számára is megszűnt az „összetévesztés” lehetősége, akik adott esetben sokkal jobban ismerték őt, mint engem.

– *Az igaz, hogy felvételi vizsga nélkül került be az ELTE Bölcsészettudományi Karára?*

– Igaz –, de csak a magyar szakra. Ennek az volt az előzménye, hogy végzős diákként részt vettem az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen, és az első tíz között végeztem, s így a szabályok szerint magyarból nem kellett felvételiznem, csak a másik szaktól. Egy ilyen könnyebbség persze biztonságot is nyújt az embernek, meg szabadságot is: annyi mindent lehetett tenni a felszabadult időben...

– *Úgy tudom, hogy ön egy nagyon speciális tudás birtokában van: folyamatosan tud „fordítva” olvasni, tehát például, ha én önnel szemben jegyzeteket, el tudja olvasni...*

– Ez egy családi adoma, s nem is saját emlékem; csak szüleimtől tudom. Amikor kisgyerekként szüleim a növérémet ellenőrizték, rendszeresen tanul, készül-e, az asztalnál általában szemben ültünk, s míg őt kérdezték, én néztem az ő házi feladatát, majd bizonyos idő elteltével egészen jól el tudtam olvasni fordítva is. Nem olyan nagy dolog ez: olyan, mint ha valaki megtanul egy titkosírást vagy kipróbálja a tükörírást. Csak gyakorlás kérdése.

– *Szintén a családi történetek között lehet hallani egy diófáról, ha keresték, általában annak tetején találták meg...*

– Nyíregyházán, a Selyem utcai családi házunk udvarában valóban állt egy nagy, már akkor negyven-ötven éves diófa, mostanában lenne száz éves. A termése is sok és jó volt, de nekem másért tetszett. Kiskamasz koromban az volt a kedvenc időtöltésem, hogy felmásztam a tetejére, és ott olvastam. Volt ebben egyfajta elkülönülési igény, mert ott nem zavart senki, ám jól is éreztem magam, szerettem a fa tetején üldögélni. Sokat olvastam, s mire első osztályos lettem, már sok könyvön voltam túl. Az írás, különösen a szép írás problematikusabb volt, de az olvasással nem volt semmi gondom, abban már egészen hamar gyakorlott lettem...

– *Rátérve a mára, az ön nevét tanárként, irodalomtörténészként, szerkesztőként és kritikusként egyaránt jegyzik. Munkái között van valami fontossági sorrend?*

– Nincsen, és nem is szeretném, ha lenne, vagy ha úgy látszanék, mintha lenne. Én az egyetem után rögtön itt maradtam, ugyanezen a tanszéken – akkor ugyan másként hívták, de lényegében ugyanez volt. Tanársegédként tanítottam, éppen azt a korszakot, amely iránt érdeklődtem, vagyis a felvilágosodás és romantika korszakát, e témából is írtam cikkeket különböző folyóiratokba, s hamar megírtam a doktori értekezésemet is, Petőfi rimeléséről. Tanárként is, kutatóként is „hagyományos” irodalomtörténésznek nézhettem ki. Kritikus később lettem. Ennek története: tanszékvezetőm, Pándi Pál, aki akkor a *Népszabadság* kulturális rovatának vezetője is volt, meghívott az újság kritika rovatához napi kritikusnak. Ezt határozottan elhárítottam, mert nem akartam politikai fórumon nyilvánosság elé lépni. Évekkel később, 1977 táján Kulin Ferenc kollégám – egyben a *Mozgó Világ* szerkesztője – hívott az akkor új folyóirathoz, s később tőle kaptam azt a lehetőséget is, hogy havonta írjak a lapba kritikákat. Ez kedvemre volt, mi több, számomra nagyon fontos, hiszen folyamatosan érdeklődtem az akkor éppen keletkező magyar irodalom iránt is. Erősen és felszabadítóan hatott rám a *Mozgó Világ* társasága és szellemisége, s az akkori viszonyok között nagyon szabad publikációs lehetősége. Irodalmi kritikáimnak kezdettől fogva jelentős visszhangja volt, ami megerősített,

és egyre többet írtam. A két dolog – a régebbi korok irodalma és napjaink irodalmisága – összefüggése véleményem szerint természetes, s közöttük csak nagyon későn és mesterségesen teremtődött szakadék. Jóllehet, a régebbi magyar irodalom nagyon sok mindenben valóban különbözik a maitól, de a mai egyáltalán nem olyan tökéletesen új és újszerű, amilyennek néhány mai magyar író, netán új zseni szeretné kikiáltani. Sokkal folyamatosabb együttélés működik a két terület között, és komoly átjárások lehetségesek. A régebbi irodalom rengeteg vonatkozása megvilágosodik az ember előtt, ha látja a mai írói próbálkozásokat, kudarcokat, viszályokat, a csoportoknak egymáshoz való viszonyát, az irodalmi élet és a politikai hatalom viszonyát. Ez visszavetítve nagyon tanulságos lehet, megvilágíthat olyan kérdésköröket, amelyek egyébként történeti adatok alapján nem magától értetődőek. Másrészt pedig a mai irodalom sok vonatkozása a régi irodalom jól ismert és jól leírt struktúrája alapján könnyen és elegánsan elhelyezhető. Nagyon sok fiatal író – természetesen ezt nem csak kifogásként mondom – nem ismeri rendesen a magyar irodalom történetét, sokan ugyan jól ismerik, de azt hiszik, hogy radikálisan mást művelnek. Holott mindannyian belesimulnak a történeti folyamatokba, és olyan írók gondolkodásmenetét folytatják, akikről esetleg nem is tudnak. Ezt viszont kívülről kritikusai szemmel meglátni nagy élvezet, s külön jó, ha be is lehet mutatni. Ha pedig mások is elhiszik, tiszta szerencse.

– Folytatva ezt a gondolatot: a rendszerváltástól eltelt két évtized, felnőtt egy generáció, amely már másképpen látja a világot, mint a korábbi. Érezhető ez a váltás, esetleg hozott már új értékeket?

– Igen is, meg nem is. A mostani első-másod éves egyetemista fiatalok, akik semmit nem tapasztaltak meg a szocializmus időszakából, tényleg egészen elkesztően másként nézik ezt a rövid történelmi szakaszt, ami nekem ráadásul elég hosszúnak tűnik. Másképpen látják, hiszen semmilyen tapasztalatuk nincs a hatalom gyakorlásának azon módjáról, amely akkoriban általános volt. Ez sok gondot okoz, hiszen a történeti érzék, a történelemhez való viszony nagyon kevéssé fejlődött ki a fiatalokban. Ugyanakkor érdekes és tanulságos, hogy – talán éppen „történetietlenségük” révén – milyen szabadon és frissen tudják nézni a tananyagot. A mai fiatalok nagy része az irodalmat csak tisztán esztétikai viszonyok közé helyezi el, és csak így vizsgálja társadalmi beágyazottságát, történeti meghatározottságát. Ez egy nagyon friss és szabad életet mutat, amelynek, természetesen, hihetetlen előnyei vannak, bár ugyanakkor könnyen vezethet felületességhez is.

– Ezen kívül, mintha elburjánzana a szabadosság is, időnként mintha túlságosan kitérítene a nyomdafestéket nem tűrő kifejezések határát...

– Erre csak azt tudom mondani, hogy a mindennapi életben is nagyon elburjánzott a szabados szóhasználat. Ha megnézzük, hogyan beszélnek az emberek a villamoson, a televíziók beszélgetős műsoraiban, azt tapasztaljuk, hogy a magas értelmiség egyes képviselői is ugyanolyan szabadossággal beszélnek, mint régen, mondjuk, a rablógyilkosok. Ha ez így van, akkor az irodalomnak semmit nem lehet felpanaszolni. Az irodalom mindig követi azt a változást, ami lezajlik – bár persze sokszoros stilizációkon keresztül. Az indulatos emberek kétszáz évvel ezelőtt is káromkodtak, de ezt nem engedték be a formális társasági életbe, és így a nyomtatott sajtóba sem. Ám mindez lassanként megváltozott annak az igénynek a hatására, hogy – úgymond – az irodalom kövesse a társadalom mindennapi éle-

tének változásait is: ha úgy tetszik, a nagy marxista vagy a közkeletű népi teória szerint az irodalom tükrözze a valóságot. Ez hozta magával azt, hogy ha az emberek „csúnyán beszélnek”, akkor az irodalomban is csúnyán beszélnek, hiszen ha megszépítjük a beszédet, eleve torzképet mutatunk a valóságról. Ilyen értelemben nekem semmi bajom sincs azzal, ha az irodalomban szabadosan beszélnek. Természetesen hozzátenném: a különböző műfajokban nagyon különbözően lehet, vagy kell megszólalni, s ezt a jelentősebb írók mindig is tudták és tudják.

– *Szintén a rendszerváltást követő időszak jellemzője, hogy nagy tömegben és nagy példányszámban jelentek meg korábban elhallgatott/elfeledett szerzők. Példaként két eltérő személyiséget említek: Márai Sándort és Wass Albertet. Mi a véleménye a műveik iránt megnyilvánult kiemelkedő érdeklődésről?*

– A két eset teljesen különböző. Márai Sándor nagyon jelentős író volt már akkor is, amikor 1948-ban elhagyta Magyarországot, korának legismertebb és legelismertebb írói közé tartozott. Életműve felét itthon hagyta, amit irodalompolitikai okokból elhallgattak, hiszen ő volt a magyar polgárság irodalmi képviselője. Életének másik fele pedig valójában ismeretlen volt. Nem csak azért, mert emigráns és bolsevizmus-ellenes volt, hanem azért is, mert műveinek hazai kiadásához – politikai okokból – ő maga nem járult hozzá akkor sem, amikor azok már megjelenhettek volna. Márai az emigrációban alkotott jelentős és fontos műveket is, de megszenvedte, hogy teljes mértékben ki volt szorítva a hazai irodalmi életből, a kaliforniai San Diegóban magányosan kellett alkotnia. Mindezek miatt műveiben sok minden másképpen jelenik meg, mintha egy szerves fejlődésbe illeszkedhetett volna. Mostani világsikere előtt teljesen értetlenül áll mindenki. Ugyanis számos műve le volt fordítva olaszra, németre, nyugaton lehetett volna karrierje. Egyszerűen érthetetlen, hogy miért csak a halála után lett népszerű, ezt kiszámítani vagy megmagyarázni nem lehet. Tragikus, egyben ironikus helyzet, hogy negyven évig élt külföldön teljes magányosságban, s amint meghalt, rögtön világirodalmi nagyságként kezdték tisztelni.

– Wass Alberttel más a helyzet: ő egy teljesen jelentéktelen író volt a háború és emigrációja előtt, s szerintem ma is az. Viszont politikai és izlésszempontokból bizonyos köröknek nagyon jól jött a nemzeti kérdés általa prezentált éles és nagyon leegyszerűsített felvetése, lapos és giccses megoldásai pedig könnyű kijátszhatóságát tették lehetővé. Ilyen értelemben Wass Albert teljes mértékben egy politikai hullámnak köszönheti népszerűségét, s nagyon elképzelhető, hogy öt-tíz év múlva már roppant kevesen fognak emlékezni rá és munkáira.

– *Feltehetően nagy szerepe van ebben a médiának is, amely felemel, leejt, vagy ami még rosszabb, elhallgat egyeseket. Milyen színvonalúnak tartja a mai magyar médiát, hogyan ítéli meg a média és az irodalom kapcsolatát?*

– Nagyon sokféleképpen. Az alapvető média, a televízió nagy része semmit nem tesz az irodalomért. A kereskedelmi televíziókat e téren tulajdonképpen még említeni sem lehet. Gondoljuk meg, ott van például az RTL legnagyobb nézettségű sorozata, a Barátok közt, amiből naponta azt látjuk, azt tudhatjuk meg, hogy az emberek nem olvasnak, és nem is kell, hogy olvassanak. Hiába nézem, könyv nem fordul elő benne, egyszerűen nincs könyv. Amikor megkezdődött a Való Világ sorozata, szabályozták, mit lehet bevinni a villába, s mit nem. Fogkefét lehetett – ez jó. Viszont az megdöbbenő, hogy kiadták parancsba: a versenyzők könyvet

nem hozhatnak magukkal. Következésképpen ez is azt sugallta, hogy az irodalmi kultúrának az égvilágon semmi köze sincs a valósághoz. Néhány éve még az is megtörtént, hogy az egyik villalako valami fegyelmi vétséget követett el, és az volt a büntetése, hogy egy óra hosszáig Ady verseket kellett olvasnia. Hát nem groteszk, hogy a versolvasás büntetésként lesz bemutatva? Azt pedig, hogy versenyzőtársai – s bizonyára a nézők közül is sokan – nevetgélve élvezték, hogy a fickót versolvasásra kényszeríthették, minősíteni sem tudom. Körülbelül ilyennek látom a kereskedelmi tévék kulturális horizontját. A két közszolgálati tévében vannak tisztességes, rendes műsorok, irodalmi portrék, beszélgetések, ám ez is csak rendkívül csekély töredéke annak, amit kommunikálnak. Nagy és komolyabban meggondolandó kérdés, persze, hogy mit is várhatunk el, és mihez képest. Nyilvánvalóan jó lenne, ha az újságokban lenne napi kritika, ha a rádió, a televízió szorosabban s nagyobb hatókörű sugárzásban követné az irodalmi és kulturális élet mozgásait; látom, hogy erre vannak törekvések, de jó volna, ha több lehetne. Az persze megint nagy kérdés, hogy ennek a többnek végső soron mennyinek kellene lenni. Hiszen azt tudjuk, hogy a lakosságnak a magas irodalom iránti érdeklődése csekély, s ha az emberek olvasnak is – mert én azt gondolom, hogy olvasnak – elsősorban nyilván nem azt olvassák, amit az iskolában tanítottak. Az egész kérdés nincs rendesen végig gondolva, s ezért nem is nagyon tudhatjuk, milyen elvárás alapján bírálhatjuk – mondjuk – a különböző nagy rádiók, újságok kultúrpolitikáját, nem tudjuk, melyik kultúraszerepet kellene naponként sulykolni. Emiatt általában a médiáról beszélni nagyon nehéz.

– Ráadásul a média is bővül, az internet megjelenésével mindenképpen. A világhálón aránylag kis befektetéssel bárki, bármilyen „alkotást” hozzáférhetővé tehet. Az elektronikus könyvtárak óriási értéket és lehetőséget képviselnek. Szakterületén érzékelhető már az internet szerepe?

– Igen is, meg nem is. A magyar „anyagból” még nagyon kevéshez férhetünk hozzá a világhálón, bár sok van „fenn”. Ha megnézzük az angol, a német internetet, ott az adott nemzeti kultúrának majdnem teljes, vagy legalábbis nagyon nagy halmaza hozzáférhető. Megjegyzem, a magyar internetes könyvtárak sokszor nem a legjobb kiadásokat használják, jó lenne, ha legjobbabból választanának, és az internetre felkerülő anyag a jelenleginél jobban frissülne. Az internet valójában ugyanolyan, mint egy „rendes”, hagyományos könyvtár. Ott is egymás mellett sorakozik a polcokon a legnagyobb érték és a teljesen értéktelen vacak, s igencsak érdemes meggondolni, mit vesz le a polcra az ember. A jobb könyvtárak azonban általában a teljességre törekednek, az internet még nincs ezen a szinten. Én magam nagyon szorgalmaznám, hogy minél több mindent feltöltsenek a halóra, hogy legalább az elvi lehetősége legyen meg annak, hogy előbb-utóbb korlátlanul, bármit megtalálhassunk rajta.

– Külön téma a könyvkiadás. A rendszerváltást követő években szinte tragédia volt, mennyire visszaesett a minőségi könyvek kiadása. Ez az utóbbi években megváltozni látszik: sok szép és igényes könyv jelenik meg. Ha az irodalom felől közelítünk, milyennek találja a mai könyvkiadást?

– Egy jobb könyvesboltban saját szemével láthatja, milyen mérhetetlen mennyiségű jó könyv jelenik meg, és közte nagyon sok jó minőségben. Ugyanakkor, ha jobban megnézzük, ez nem csak jó jelenség. A sok jó könyv nagyon nagy része

állami támogatással jelenik meg – tehát a könyvkiadók piaci működése még sok kívánnivalót hagy maga után. Ha egy német könyvkiadót megnézünk, jellemző, hogy a krimik, szakácskönyvek és hasonlók nyereségének egy részét a magas kultúra könyveinek finanszírozására fordítja. Magyarországon elképesztő mennyiségű pénz forog a könyvkiadásban, ugyanakkor ennek csak egészen apró töredéke jut a magas kultúrára, a többi elmegy kitűnő útikönyvekre, gyönyörű szakácskönyvekre, detektív- és félpornó regényekre, fogorvosoknak való albumokra. Amikkel nekem valójában semmi gondom sincsen, csak éppen az arányok bántóan mások, mint például egy angol, vagy német kiadó esetében. Itt lép be a magyar állam, és finanszírozza a magas kultúra megjelenését; ezt nagyon helyesen teszi, s jó lenne, ha erre még több pénzt juttatna. Ugyanakkor ennek magyar viszonyok között nagyon nagy kockázata is van, mert a kiadók számottevő része visszél a helyzettel, és kizárólag az állami támogatásra alapozva ad ki minőségi irodalmat.

– *Magyar szerző 2002-ben kapott először irodalmi Nobel-díjat, Kertész Imre személyében. Mit jelent a magyar irodalom számára, hogy van irodalmi Nobel-díjasunk?*

– Sokat jelent. Kertész Imre teljesen megérdemelt Nobel-díja rendkívüli módon megemelte a magyar irodalom iránti érdeklődést külföldön. Egyrészt magát Kertészt is sok nyelvre lefordították, de vele együtt másokat is, mivel általában is megnőtt az érdeklődés a magyar irodalom iránt. Hozzá kell tennünk, hogy a külföldi díjak beföldi hatása mindig nagyon csekély és kétértelmű. Mivel évente csak egyetlen irodalmi Nobel-díjat adnak ki, nyilvánvaló, hogy sokan mások is megérdemelhetnék, így például más magyar író is. Ugyanakkor, hogy egyáltalán szóba került egy magyar író, és el is nyerte a rangos elismerést, ez a magyar irodalomnak mindenképpen jót tett.

– *Ha megfordítom ezt a kérdést: a világirodalom mennyire frissen érkezik Magyarországra?*

– Ezt nem tudom biztonságosan megítélni, talán csak az tudná, aki folyamatosan az adott nyelveken követi a megjelenéseket – erre azonban egyetlen ember képtelen: hiszen már a magyar irodalom mozgását követni is emberfeletti munka. Tény az, hogy a jobb magyar könyvkiadók rendkívül éles szemmel válogatnak az irodalmi piacon, és ami nyugaton irodalmi szenzációt keltett, az itthon is hamar megjelenik. Persze még ez is bizonytalan és esendő dolog, hiszen hány olyan Nobel-díjas szerző van, aki – ha meg is jelent a könyve magyarul – nem került be a magyar irodalmi diszkurzusba, nem beszélünk róla. Mondhatnám azt a példát, hogy 1997-ben Dario Fo olasz drámaíró kapta az irodalmi Nobel-díjat – s be kell vallanom őszintén, hogy én nem olvastam egyetlen művét sem, és soha nem beszéltem társaságban arról, hogy ez a Nobel-díj egy igazán jó szerzőt, vagy egy közepes szerzőt jellemez –, ő egyszerűen nincs benne a magyar irodalmi közbeszédben. És ilyen példát sokat lehetne találni. Azt azonban el lehet mondani, hogy a valóban legfontosabb világirodalmi művek többnyire már a szocializmus utolsó évtizedeiben is hamar megjelentek magyarul, és ez most is így van.

– *Egy kitérő kérdés: sokat beszélünk manapság az idegen nyelvek tudásának fontosságáról. Ön például milyen idegen nyelveket ismer, használ valamilyen szinten, és mikor, milyen körülmények között tanulta azokat?*

– Gimnazista koromban orosz tagozatos osztályba jártam, ott elég jó szinten megtanultam a nyelvet – aztán az egyetemen és Moszkvában komoly gyakorlatra tettem szert: máig nagyon örvendek azon, hogy az orosz kultúrát az átlagosnál jóval mélyebben megismerhettem és megérthettem. Németül a családban kezdtem, magánúton gyakoroltam, s aztán ösztöndíjas útjaim során rendszeren megtanultam: de a legnagyobb lökést persze a bécsi egyetemen a németül folytatott oktatás adta. Angolul csak az egyetemen kezdtem – s máig elég kifogásolhatóan beszélek, de olvasni zavartalanul tudok; franciául és latinul viszont csak olvasni tudok. A kérdésben foglaltakkal teljesen egyetértek: rendkívül fontos lenne, hogy minden értelmiségi legalább két nyelven folyamatosan tudja követni szakmája, valamint egy másik kultúra mozgásait – már csak annak érdekében is, hogy legyen viszonyítási alapja a hazai kultúra megítéléséhez.

– *Életrajzából ismert, hogy viszonylag sokat járt külföldön ösztöndíjasként tanulni, és magyar irodalmat tanítani is. Leszámítva a határon túli magyar fiatalokat, mit tapasztalt: kik és miért választják a magyar nyelv tanulását?*

– A legkülönbélebb dolgokat mondják, teljesen általánosíthatatlan, és kiszámíthatatlan – még a legigényesebb hallgatóknál is mindig ott van a véletlen mozzanata. Végso soron persze azokat is meg lehetne kérdezni, akik például Magyarországon iratkoznak be perzsa vagy portugál szakra, miért teszik – a helyzet ugyanaz. Lehet, hogy valakinek egyszer a nagymamája járt Budapesten, és azt mondta, hogy az egy izgalmas, szép város, és ezzel elültette unokájában a kíváncsiságot, mások esetleg egy könyvet olvastak, filmet láttak, az keltette fel az érdeklődést. Vagy egyszerűen erőpróba, érdekességet keresnek, mert az a hír járja a magyar nyelvről, hogy az nagyon ritka és nehéz – extremitásokkal foglalkozni pedig igen sokan szeretnek. De a többségről nem lehet semmi biztosat tudni – pedig nem kevesen vannak, akik aztán valóban beleássák magukat a magyar kultúrába.

– *És ha megfordítom a kérdést: a magyar irodalmi műveket általában kik fordítják? Magyar anyanyelvűek, akik jól megtanulták az idegen nyelvet, vagy inkább idegen ajkúak, akik jól tudnak magyarul? Netán kettős anyanyelvűek?*

– Induljunk ki abból, amit gyakran mondanak, hogy a magyar nyelvet felnőtt korban nem lehet jól elsajátítani. Ez mese. Magyarul ugyanúgy meg lehet tanulni, mint ahogy a magyarok meg tudnak tanulni németül. Én ismerek jó néhány olyan német embert, akinek semmilyen kötődése nem volt hazánkhoz, de olyan ügyesen megtanult magyarul, hogy a legnehezebb szövegeket is le tudja fordítani németre. A magyar fordítók többsége is úgy tanulta meg az angol, francia, német vagy éppen spanyol nyelvet, hogy indíttatása nem volt, „csak” szorgalma. Egy különbség azonban van: míg egy német egyetemista számára a magyar nyelv egyike a száz választható nyelvnek, addig egy magyar egyetemista számára a német nyelv – mondjuk – a világon használt hat legfontosabb nyelv egyike. Ezért tanulnak Németországban kevesebben magyart, és Magyarországon arányában jóval többen németet (az arányt úgy kellene nézni: hányan tanulnak Magyarországon svédül vagy arabul – holott az arab kultúra bizonyára nagyobb szeletét teszi ki a világkultúra egészének, mint a magyar...). És mindkét helyen vannak, akik kitűnően megtanulják az idegen nyelvet, vannak, akik kevésbé, némelyek pedig gyatrán. De hát ez így van minden más nyelvekkel is.

– *Az utóbbi két, két és fél évtizedben a határon túli magyar irodalom jól érzékelhető módon jelen van az anyaországban. Hogyan vélekedik ennek hatásáról?*

– Ma én már általában nem veszem figyelembe, hogy a mű vagy a szerző határon túli-e vagy sem. Addig, amíg a határok komoly elzártságot jelentettek, persze egészen más volt a helyzet. De ma a környező országokból bárki, bármikor beutazhat Magyarországra, s elvileg minden könyv elérhető itt is, ott is: a kulturális cserék, köztük a folyóiratcserék egyszerűen megvalósíthatók. Annak, hogy a határon túl vagy innen született meg egy fontos mű, mára elveszett az értelme. Ma már nincs lényegi jelentősége annak, hogy valaki Mátészalkán, vagy Sepsiszentgyörgyön gazdagítja a magyar írásbeliséget. De megismétlem: ez nem mindig volt így. Most például az írók szabadon átjárhatnak, közös szervezetek tagjai, a korábbinál sokkal intenzívebb egymás műveinek az olvasása. Az más kérdés persze, hogy vannak a környező országokban irodalmi szervezetek is, s például Erdélyben vagy Pozsonyban az irodalomnak más intézményei funkcionálnak; ezek azonban az irodalom minőségét nem befolyásolják. A határon innen és túl is születnek remekművek és fércművek, s most már szerencsére a fércműveket sem kell megdicsérni csupán azért, mert hátrányos helyzetben születtek. Ma már az sem jelent sokat, hogy sokan átköltöztek, mások meg vissza, mert alapjában véve mindegy is, hogy valaki helyileg hol írja a műveit. A Kalligram Kiadó egyszerre működik Pozsonyban és Pesten, egészen kitűnő szlovák, cseh és magyar írókat adnak ki, hol magyarul, hol csehül vagy szlovákul. Ez nagyon jó. Szerintem a szlovákai magyar író, a pozsonyi Grendel Lajos ugyanúgy jól érzi magát Pesten, mint a pesti író, költő, esszéista Kukorelly Endre Pozsonyban. Persze mindezekben belül nagyon sok egyéni változat elképzelhető. Mert ha valaki – csak példaképpen mondom – nagyon megszokta, hogy ő Dunaszerdahely legjobb írója, ha eljön Pestre, nagy valószínűséggel itt nem ő lesz a kiválasztottan legjobb, és ez belehasgathat az önérzetébe. Ez mindig és mindenhol így van: ha például valaki Miskolcra átköltözik Nyíregyházára, egy új környezethez, új társasághoz, új szokásrendhez kell hozzáidomulnia – amik nem jelenthetnek teljesen más irodalmiságot. Ma már ilyen értelemben én nem látok jelentős különbségeket a határon túliak esetében sem.

– *A továbbiakban személyes munkájáról szeretném kérdezni. Foglalkozik-e ma korábbi kedves témájával, a Petőfi-kutatással?*

– Az irodalomtörténetnek bármely szakasza bármikor újraértelmezhető, ezért a Petőfi-kutatásokat sem lehet végleg lezárni. Amióta 1999-ben megjelent a Petőfi Sándorról szóló kismonográfiám, azóta írtam három másik Petőfi-tanulmányt, és bizonyára írok majd még újabbakat is. A tiz évvel ezelőtti könyvemet azonban még nem gondolom revízió alá venni. Természetesen rengeteg olyan kérdés van, amivel érdemes lenne tovább foglalkozni – nekem vagy másnak –, mert nagyon sok minden tisztázatlan például még Petőfi Sándor esetében is; illetve az eddigiektől eltérő, egészen más értelmezéseket is el lehet képzelni. Én úgy látom, hogy az irodalomtörténetnek ma az egyik legfontosabb feladata az, hogy a nagy nemzeti klasszikusainknak, a 19. századi irodalomnak egészen új értelmezését adja meg. Az a leírás ugyanis, amely mind a nép-nemzeti iskola, mind a népi irodalom szemléletében, mind pedig a marxista irodalomfelfogásban megfogalmazódott, nyilvánvalóan radikális újraírásra szorul – új elbeszélésekre van szükség. S erre rengeteg kísérlet van is, akár Jókait, akár Petőfit, akár Arany Jánost vagy a többieket illetően; s e kísérletek között igen sok nagy eredményt is találhatunk.

– *Úgy tudom, máig „szíve csücske” a régi Mozgó Világ, most pedig a 2000 című kulturális folyóirat. Miért foglalnak el ezek ilyen különleges helyet a munkásságában?*

– Egy irodalomkritikusnak lételeme egy rangos folyóirat. A „rég” *Mozgó Világ* 1975–1983 között (az ellehetetlenüléséig) ilyen volt – nagy kár, hogy nem működhetett tovább a maga módján. Amikor aztán 1988–89-ben a *2000* című folyóiratot szerveztük, úgy láttuk, hogy igen sok mindenből volt hiány a kulturális sajtó területén. Azokban az években egy különösen intenzív kulturális- és sajtórobbanás történt: elképesztő mennyiségű újság és folyóirat alakult, amelynek egy része rövid időn belül el is halt. Mi, szerkesztőtársaimmal, akkor úgy gondoltuk, szükség van egy olyan értelmiségi folyóiraatra, amely igényesen foglalkozik a mai magyar kultúrával, a világirodalommal, a társadalmi- és művészeti kérdésekkel, ám mindezt egyszerre s egyszerűen teszi, ugyanakkor nem szaktudományi szinten. Az, hogy folyóiratunk megérte alapításának huszadik évfordulóját, szinte hihetetlen eredmény, legszebb álmainkban sem gondoltunk ilyenre. Külön öröm, hogy az alapító szerkesztők nagy része ma is dolgozik a *2000*-nél, s együtt szerkesztjük azt. A *2000*-be nagyon sok első osztályú magyar író, tudós, esszéista írt és ír ma is; mindez már kötelez is minket, s akár még gondosabb válogatásra, szerkesztésre is ösztönöz bennünket.

– *Milyen közeli tervek foglalkoztatják még?*

– Most írok egy tanulmányt Illyés Gyula Petőfi-kötetéről, s hosszabb ideje dolgozom egy nagyobb könyvön, amelyben a magyar nyelv 18. századi irodalmi alkalmazását elemzem, illetve azt a viszonyt, ami a 18. században volt a latin és a magyar nyelv között. Ez egy nagy terjedelmű dolgozatnak ígérkezik, jelenleg már kész a fele-háromnegyede, jobb esetben fél éven, rosszabb esetben egy éven belül lehetek készen vele. Szerintem igen érdekes témák kerülnek itt szóba. Például: hogyan használták a 18. század második felében a magyar nyelvet a kultúrában, az irodalomban, amikor még túlnyomóan a latin nyelv volt használatos. A magyar nyelv státusát keresem, azt, hogy milyen volt a társadalmi beágyazottsága, kultúrája a kor irodalmában. Kicsit anakronisztikus kifejezéssel: alighanem valamelyest avantgárd törekvés volt abban az időben magyarul írni. Hiszen még a csodálatos magyar író, Kölcsey Ferenc is úgy nyilatkozott önmagáról, hogy amikor a debreceni kollégiumba járt, jobban tudott latinul, mint magyarul. Az ilyen kijelentéseken azért nagyon érdemes elgondolkozni...

– *Kölcsey Ferencről könnyű Szatmárcsékére, illetve a megyére váltani. Tart valamilyen megkülönböztetett irodalmi kapcsolatot Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével, vagy saját szülővárosával?*

– Ha meghívják, szívesen megyek el irodalmi rendezvényeikre, előadásokat is tartok, ha a folyóiratok cikket kérnek, nyilván adok. Ezek között több emlékezetes is van, mint például a tiszaezlári per 120. évfordulóján, 2003-ban tartott nyíregyházi emlékülésen elhangzott előadásom arról, hogyan is szerepelt a tiszaezlári per a magyar irodalomban; a *Szemlének* 1997-ben „A tiszta magyar” címmel a nemzet-karakterológia és nemzeti történelem összefüggéseiről írt cikkem Bessenyeinek és kortársainak nyelvrokonság-felfogását illetően, vagy a 2004. évi nyíregyházi Móricz-konferencián elmondott esszém. Gyakran lapozom föl a *Szemle* friss számait és kíváncsian az újonnan megjelent folyóirat, *A Vörös Postakocsi* példányait is.

Életrajz. Margócsy István az ELTE Bölcsészettudományi Kar Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet 18–19. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének tanszékvezető tanára. 1949. július 23-án született Nyíregyházán. A Zrínyi Ilona Gimnáziumban érettségizett. 1968-ban az ELTE BTK magyar–orosz szakán kezdte egyetemi tanulmányait. Fél évig a moszkvai Lomonoszov Egyetem ösztöndíjasa volt. 1975-ben doktorált, azóta jelenlegi munkahelyén oktat. A hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején az úgynevezett „rég *Mozgó Világ*” (1975–1983) egyik szerkesztője. Szépirodalmi kritikái már akkor feltűnést keltettek, mára pedig a kortárs magyar irodalom egyik meghatározó kritikusegyéniségévé vált. – Főbb művei: „Nagyon komoly játékok” (tanulmányok, kritikák, 1996), Petőfi Sándor (monográfia, 1999), Hajóvonták találkozása (tanulmányok, kritikák, 2003), „... égi és földi virágzás tükre...” (tanulmányok, 2007). Kétszer egy évig a bécsi egyetem Finnugor Intézetének vendégtanára volt. Szegeden és az Eötvös Kollégiumban is tartott kurzusokat, előadásokat pedig a kolozsvári, a bukaresti, a zágrábi, az újvidéki, a pozsonyi, a római, a nápolyi és a göttingeni egyetemeken. Az elitértelmiség utánpótlás-nevelésének ügye is foglalkoztatja: a kilencvenes évek első felében a Láthatatlan Kollégiumban esszéírást tanított, jelenleg az Erasmus Kollégium tanulmányi igazgatója. – Kitüntetései: irodalomtörténeti és kritikusi tevékenységéért 1987-ben megkapta az Oltványi Ambrus-díjat, 1994-ben a Táncsics Mihály díjat, 1996-ban a Déry Tibor-díjat, 1999-ben a Pro Literatura díjat, 2004-ben a megjelent kritikagyűjteményéért a Palladium-díjat, 2004 tavaszán a József Attila-díjat; 2005 tavaszán az MTA Irodalomtudományi Intézet Martinkó András-díját, 2003-ban pedig a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét. 2009. március 15-én Széchenyi-díjat vehetett át. 1989-től alapító szerkesztője a 2000 című kulturális folyóiratnak, 1991–2001 között a *Budapesti Könyvszemle* irodalomtörténeti rovatát vezette. Az 1990-es évek elején a Cserépfalvi Kiadó Poétika című verseskönyvsorozatát szerkesztette; majd az Unikornis Kiadó költészeti sorozatának, A magyar költészet kincsestárának volt főszerkesztője a sorozat befejezéséig.